

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏՃԱՌՔ

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Ձ Ի

ԵՐԻՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅՍ ՀԱՅՈՅ

(Նարայարութիւն, Տես էջ 149.)

ԺԲ.

Այս այսպիսի եւ այսքան հայրագութիւն սիրով եւ օրհնութեամբ ընդունեցաւ զմեզ Կոստանդնուպօլսոյ Ամենապատիւ Պատրիարքը՝ ազգային հոգեւորական ժողովովն հանդերձ։ Վասնզի հասկըցաւ սրտերնուս ուղղութիւնը եւ գործերնուս կանոնադրութիւնը, եւ հաստատեց զմեզ այն աներկմիտ վրաստանութեան մէջ՝ զոր պարտք կճանչնայինք ունենալ այնպիսի բարեսէր եւ արդարասէր վեհաձեռն Առաջնորդի եւ իր խոնական եւ ազգասէր խորհրդականացը վրայ։

Իսկ քեզ մեր բարեպաշտ ու եռանդուն ազգը որ ի Կոստանդնուպօլսի եւ ուրիշ տեղուանք՝ ինչ աստիճանի սիրով եւ սրբափ մեծարանք ընդունելութիւն րբաւ այս օրերս (1856) Ամբոսիոս վարդապետին, — օրով եւ միւս երկուցունցս, — աւելի դիւրին է մեզի սրտիւ զգալ եւ խնդութեան արտասուօք փառք տալ Աստուծոյ, եւ սրտանց շնորհակալութիւն շնորհակալութեան վրայ մատուցանել Ազգին, քան քեզ բերնով կամ գրով բացատրել։ Եթէ մեր այնչափ անհամար պատուական բարերարաց համեստութիւնը արգելք չդնէր մեզի, հիմակուրեւ անոնց գէր գլխաւորներուն անմոռանալի անունները կուզէինք հրատարակել, եւ ամենայն ազգասէր սրտերը հրաւիրել որ մեզի հետ զովն եւ օրհնեն զանոնք. յուսանք քեզ այն առիթն ալ քիչ ժամանակէն կունենանք, ու մեր երախտագիտութեան պարտքը կերպով մը կկատարենք։ Չայս միայն յիշեցրենք անոնց որ ականատես կամ ականջալուր եղան այն ցնծումներուն ու մեծաշուք հանդեսներուն՝ քեզ ապաքին իրացընէ հոգեւորական յաղթանակ մըն էր եղածը խլարծանս եւ խմիրաբութիւն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ, որ իւր երեք անձնանուէր սպասաւորներուն վերադառնալը տեսաւ իգերութենէ օտարաց, եւ անոնց իւր գիրկը պատսպարուիլը՝ հանդերձ անյիշելի դիտաւորութեամբ որ իւր անմիջական ծառայութեանը մէջ անցընեն իրենց մնացեալ կեսնը։

Գնա՛ լիցի մեզի մտքերնիս դնել որ իբր քեզ ազգերնիս կարօտ էր մեր սր եւ իցէ սպասաւորութեանը. վասնզի ինչ պիտի ըլլայ երեք հոգւոյ աշխատութիւնը յօգուտ ամբողջ ու բազմաբիւ ազգի մը, երեք հոգւոյ՝ որ իրենց կարողութեան չափաւորութիւնը լաւ ճանչնալէն իշատ՝ մանկանացու եւ վաղանցիկ ըլլալէն ոչ երբեք կրնան մոռնալ։ Բայց զայս յայտնարարաւ կարողենք քեզ մենք մեծապէս կարօտ էինք եւ ենք Ազգիս մեծ մասին կարեկցութեանը, համակրութեանը, ներողամտութեանը, սիրոյն եւ վստահութեանը. ուստի եւ անպատմելի է այն մխիթարութիւնն որ կզգամք սրտերնուս մէջ՝ քանի որ այս կարօտութիւնը լցուելու վրայ կտեսնենք. մանաւանդ զի անով իրաւունք մը կունենամք յուսալու որ այսուհետեւ ալ երբ Աստուծոյ շնորհիւր եւ ազգիս ձեռնադրութեամբ փոքրիկ ծառայութիւն մըն ալ ընենք իրեն՝ մեծի տեղ պիտի անցնի։

ԺԳ.

Յուսամք քեզ մինչեւ հիմա բուռնանք ընդունելու անկողմասէր ընդունողները հասկըցան ըստ բառականին մեր ըրած գործողութեան պատճառները, ու սրտերնին հանգչեցաւ։ Եւ սակայն սրբափ որ գործողութիւն մը մեծ երևանայ, այնչափ ալ պատճառներուն ոյժը յստակ կերպով հասկընալը դժուար կըլլայ. անոր համար տարակոյս չկայ քեզ դարձեալ պիտի ունենամք ամեն կարգի եւ ամեն աստիճանի մարդկանց

մէջ ալ մեր գործողութիւնը պարսաւողներ ու մեղադրողներ։ Ո՛րք մեր գործողութիւնը պիտի բնմբասէ՛ չարաչար դատելով զբարեւն. սրբի դիտաւորութիւննիս վար պիտի զարնէ՛ իւր անձնական մտածմունքներէն չափելով. որը խորագիտութիւն պիտի համարի խօսքերնուս չնաւատալը, որը ինքնիրեն պարտք մը պիտի սեպէ մեր ամեն մէկ խօսքին ու քայլափոխին մէջ անհաստատութեան շուք մը փնտրուելը. որը պիտի ըսէ քեզ լոկ բռնական տեղափոխութիւն մըն է ըրածնիս՝ եւ ոչ քեզ կամաւորական եւ խորհրդածեալ գործողութիւն. որն ալ քեզ գաղտնորոգայր հնարք մըն է բանեցուցածնիս, եւ ոչ անկեղծ եւ անխարդախ ազգասիրութիւն։ Ո՛ր մէկն ըսնմ, շահասիրութիւն, փառասիրութիւն, անձնասիրութիւն ասոնք ամենն ալ վրանիս յարմարեցնելէն ետեւ, մէկ խօսքով այս պիտի ըսնն շատր քեզ խաբական ձեւացմունք է ըրածնիս եւ ոչ քեզ սրտանց եւ հաստատուն բաժանումն ինօովմեականաց առ հասարակ։

Այսպիսի խօսքերու, կարծիքներու, կասկածներու դեմ մէկիկ մէկիկ պատասխան տալը մեծ անպատուութիւն կհամարիմք՝ ոչ միայն մեզի, այլ մանաւանդ մեր պատուական Ազգին այն մեծ ու լուսաւորեալ մասին՝ որ հանդերձ եկեղեցական ու աշխարհական բազմաբիւ մեծամեծներովը այնպիսի սիրալիւր եւ անակնկալ ընդունելութիւն րբաւ մեզի։ Բայց արժան կհամարիմք քանի մը ընդհանուր պատասխաններ ալ անոր համար միայն զնեւ հոս որ մեր բարեկամները երբ ուզեն պաշտպանել զմեզ մեր պարսաւողներուն մեղադրութեանցը դեմ՝ ամենեւին դժուարութիւն մը չկրնն։

Եւ նախ զայս կըսեմք. Որպէս զի կարծէինք մենք քեզ այսպիսի գործողութիւն մը ընկնէս ետեւ՝ *ամենայն մարդկանցմէ ալ զովստի պիտի սպասեմք, ոչ միայն իմար պիտի բլլայինք, այլ եւ որ մեծն է՝ Քրիստոսի Տեսուն մերոյ սպառնացած սուկալի վային պիտի սպասէինք*. « Լայն ձեզ յորժամ բարի ասիցեն զձեզ *ամենայն մարդիկ* (Ղուկ 2, 26)։ » Ոչ. Քրիստոսի ճամբան բռնել ուզող անձնուրաց մարդը, ճշմարտութեան համար կեանքը զնող մարդը, չկրնար ուզել որ ամեն մարդու ալ հաճոյ ըլլայ։ Այս ինքն իսկ երանելին Պօղոս, որ *ընդ ամենայնի ամենայն եղև զի զամենեւեմ շահեսցի ի Քրիստոս, կվկայէ յայտնապէս ու կըսէ*. « Երբ տակաւին մարդկան հաճոյ լինէի, ապա Քրիստոսի ծառայ ոչ էի։ (Գաղատ Ա, 10) » Հապա ուր բողոքեց այն կտորն ալ որ ազգերնուս դժբաղդութենէն իր մէջ գտնուած բաժանմունքներն ու կուսակցութիւնները այնչափ շատ ու տեսակ տեսակ են՝ որ անոնցմէ մէկուն կամ մեկային կամ երկուքին ու երեքին միանգամայն հաճոյ եղող մարդն ալ հարկ է որ միւս կուսակցութիւններուն անհաճոյ ըլլայ։ Այս մասաւոր պարագան էր որ ստիպեց զմեզ կարգէ դուրս զգուշաւորութեամբ մը շարժելու, եւ մեր որոշումները զատկանութեան մը մէջ պահելու առջի բերան նաեւ քանի մը բարեսէրանձնիքներէ՝ մինչեւ որ վերոգրեալ պատրիարքական վկայագրովը հաստատուեցաւ միճակնիս։ Ուստի զարմանք ալ չէր որ Գարբիէ վարդապետը՝ մինչդեռ տակաւին չէր մտած ընդ հովաւաւորութեամբ սրբազան Պատրիարքին Կոստանդնուպօլսոյ՝ Փարիզու մէջ Լատինացւոց եկեղեցին կերբար պատարագ մատուցանելու կիրակի եւ տօն օրերը՝ որպէս յատաշ. իսկ երբոր հեռագրական նամակով իմացաւ վկայագրին ելլելը՝ մե-

կեն դադրեցաւ. օտար եկեղեցի երբայն ու խառն ծիսով պատարագեցին :

Այսչափ ճշդութեամբ հասկըցեր ենք անա որ այսպիսի զործողութեան մը ամենուն հաճոյանալը՝ կարելի բան չէ, մանաւանդ մեր ազգին մէջ : Եւ սակայն մեծ միտքաւորութիւն է մեզի որ զմեզ զովոնքն են առ հասարակ աննախանձ եւ ազգասէր եղբարք մեր. իսկ պարսաւողներն ընդհանրապէս օտարք կամ օտարացեալք եւ օտարացուցիչք ազգին. զովոնքն որ մեծարողներն անոնք՝ որ զուցէ ոչ միայն երեսելի ծառայութիւն մըն ալ չեն տեսեր մեզմէ, այլ եւ ատեն ատեն իրենց հակառակորդ կարծեր են. իսկ պարսաւողներն անոնք միայն՝ որ տարիներով ու շատ տարիներով մեր հաւատարիմ ծառայութիւնը վայելել են զանազան եղանակաւ, եւ երբ ներելի է յիշեցընելը՝ բերեալ ըստ իմիք իմիք նաեւ պարծեցեր են մեզմով : ԺԳ.

Սակայն չըլլայ թէ այսպիսի ընդհանուր խօսքերով փախուստ տուածի պէս մը երեսնանք մեր պարսաւողներուն առջեւ : Հետեւին լատնութիւն ուրեմն մեր ազգասէր բարեկամներն ու կնարցընեմք մեր հակառակորդներուն, — անոնց մէջ ալ այն մասին միայն որ միտքը դրած է թէ ազատ է ինքը ամեն տեսակ կուսակցութեան հոգիէ, ննացեալ ատելութենէ. կոյր նախանձայութիւնէ, տգիտական նախապաշարմունքի ու որ եւ իցէ պղտորել կիրքերէ. — ինչ ունին արդեօք ըսելիք այս մեր բռնած ճամբուն դէմ՝ վերոյիշեալ պատճառները չսեղեն ու հասկընալէն ետեւ. — Թերեւս մէկ բան մը միայն՝ որ շատին աչքին առջեւ զօրաւոր ճշմարտութիւն ու անհակառակելի վճիռ կկարծուի. այսինքն թէ « Հաւատափոխութիւնը գէշ բան է : » — Իրաւքննելիք եւ ճշմարիտ վճիռ. բայց երբ ճշմարիտ. երբ որ մէկը ուղիղ հաւատքը բողոք եւ մոլոր հաւատք մը ընդունի : Ըսել է թէ այդ ըսողը միտքը դրած է թէ Հայոց հաւատքը մոլոր է եւ Հոռովմայեցեացը միայն ուղիղ, եւ մենք ուղիղը մոլորին հետ փոխել եմք : Եւ որովհետեւ այս խօսքին հիմը սխալ է, այն վճիռն ալ մեզի ամենեւին չյարմարիր :

Գարձեալ, Հաւատափոխութիւնը գէշ բան է ըսելով զմեզ պարսաւողները մշմընալ անոնք կրնան ըլլալ որ իրենց աչքին առջեւ ամեն հաւատք նոյն է, ամեն հաւատք ալ աղէկ է. բայց փոխանակ հետեւցնելու այս իրենց կարծիքն թէ ուրեմն մէկ աղէկ հաւատք մը ձգելն ու ուրիշ աղէկ հաւատք մը առնելը վնաս չունի, կպնդեն թէ հաւատք փոխելը գէշ բան է. որով կասկած կուտան իրաւամբ՝ թէ իրենք կամ անտարբերեալ են բոլորովին, եւ կամ՝ որ գրեթէ նոյն է՝ ամենեւին հաւատք մը չունին : Ապա ուրեմն այդ վճիռը անոնց բերնէն ալ ելած ատենը ոյժ չունի մեր խնդրոյն դէմ :

Բայց բերեալ գտնուին նաեւ այնպիսի բարեմիտ անձինք որ ըսեն թէ հաւատափոխութիւն չէ *sh* ինչ է ըրածնիդ որ կարողութիւնը բողոքիք ու հայ եղբարք : Այս ըսողին հետ չենք ուզեր ամեն անգամ, եւ մանաւանդ այս պարագայիս մէջ, սովորական դարձած ճշմարտութիւնը կրկնել՝ թէ կարողութիւնը հաւատք է, իսկ հայութիւնը ազգ եւ ազգութիւն. հապառամական զրուցումաժը ըստ ռամկաց առնելով՝ կնարցընեմք. Կարողութիւնն ու հայութիւնը ինչով կտարբերին իրարմէ : Երբ պատասխան տայ (ինչպէս որ պարտական է պատասխանելու) թէ գլխաւորապէս ասով կտարբերին իրարմէ՝ Հայն ու Կարողին որ Հայը իր Կարողիկոսը միայն կճանչնայ իր եկեղեցւոյն գլուխ, եւ անոր կննդանայ եկեղեցեաց, եւ անոր հրամաններուն կնարտակի, — Այս պատասխանն կուտանք իրեն. Որովհետեւ մեր հարքն ու նախաբար Հայ էին նաեւ ըստ այսմ մասին, ու վերջին ժամանակները կարողիկեղեր են, ոչ ապաքին երբ հաւատափոխութիւնը կայեղած՝ անոնք են ընտղները. իսկ մենք վերադառնալով իրաւանու-

րինս նախեաց մերոց՝ անոնցմէ ոմանց ըրած փոփոխութիւնը շտկած կըլլամք : Սակայն այս բացատրութիւններն ետքն ալ երբ մեր ըրածը իրեն հաւատափոխութիւն պախարակուի, մէ՛ք համառօտելու մտքով կհաստատեմք թէ մեր մտաց համոզումը նոյն էր իսկզբանէ հետէ՝ ինչ որ է նաեւ հիմա. այսինքն թէ

« Ես » Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ վարդապետութիւնը ռադիկալաւան է՝ համաձայն ըլլալով վարդապետութեան միայնոյ սուրբ կարողիկէ եւ առաքելական եկեղեցւոյն Քրիստոսի, որ ոչ թէ Հոռովմայ եկեղեցին է միայն, այլ եւ ամենայն եկեղեցիք ռադիկալաւան : Ուստի եւ.

Երկրորդ, Հայոց ազգը ոչ *ներհիկոս* կրնայ ըսուիլ եւ ոչ *ներհուսմոյ*, այլ որդի եւ անդամ է կարողիկէ կամ ընդհանրական եկեղեցւոյ Քրիստոսի : Ուստի եւ.

Երրորդ, Անիրաւ պահանջմունք է Հոռովմայ Պապերուն ըրածը՝ որով կուզեն որ ամենայն եկեղեցիք քրիստոնէից (ընդ որս եւ Հայք) զիրենք ճանչնան մի միայն երեսելի գլուխ ընդհանրական եկեղեցւոյն Քրիստոսի. եւ այն ոչ միայն դասական կարգաւ մը իրեն *առաջին խմբ հաւատարից*, այսինքն կարողիկոսաց եւ պատրիարքաց, այլ եւ իրեն գլուխ նոցա եւ հրամանատար, եւս եւ ձեռնադրող եւ կամ գեր իրենց տրուած իշխանութեանը մէջ հաստատող : Եւ որովհետեւ Հայոց եկեղեցին ոչ երբեք ճանչցել է Պապերուն այսպիսի իշխանութիւն ունենալը իր վրայ, այսուհետեւ ալ պարտական չէ ճանչնալու : ԺԶ.

Կրնայ մէկն հարցընել մեզի, եւ իրաւամբ, թէ ինչո՞ւ համար մինչեւ հիմա յայտնապէս եւ հրապարակաւ չէիք քարոզեր այդ ձեր մտաց համոզմունքը, մանաւանդ թէ երբեմն ատոր հակառակն ալ քարոզելու պէս կերեւնայիք : Պատասխանելիս յայտնի է : Վասնզի անդամ գտնուել ինքը այնպիսի կրօնաւորական Միաբանութեան մը որ թեպէտ տոյնալիս ազգասիրական եւ ուղիղ սկզբունքներ ունէր, բայց որովհետեւ հոռովմական կարողիկ սկզբունքներ ունէր, եւ միշտ կուգէր նոյնպէս ճանչցուիլ, կարծես թէ հարկադրուած էր իր սկզբունքը պարտկելու՝ որպէսզի իր ստիսներէն չհայձմուի ու չբամբաւորուի. անոր համար չէինք կրնար ուզել որ ըսուի *առանց սխալողական պատճառի* թէ մենք՝ քանի մը հոգի՝ պատճառ կըլլանք բովանդակ Միաբանութեան գլխացաւորութիւն ու հալածանք կրելուն :

Կվիպէք խիղճներէիս թէ այն Միաբանութեան իր ուղիղ սկզբունքըր այլ եւս այլ նկատմունքներով պարտկելը՝ անվայել բան, ու բռնածը անել ճամբայ էր, եւ մեր ազգին ալ օգուտ ընելու տեղը վնաս կրնէր. բայց մէկ կողմանէ նոյն Միաբանութեան նախապաշարմունքն կամ շահը (յայտնի է թէ չափազանց կողմնասիրութեամբ) անելի վեր կպնէինք քան թէ ազգային օգուտը. եւ մէկալ կողմանէ յոյս ալ չունենալով որ երկու երեք կամ չորս հոգւոյ արիւթիւնը բաւական ըլլայ ամբողջ Միաբանութեան ընթացքը փոխել տալու, կպնէինք համբերութեամբ : Օրինաւոր նաւագնատով ու խորհրդականներով՝ կառավարուած նաւ մըն էր Միաբանութիւնը. մէկ երկու նաւավարաց՝ եւս եւ խորհրդականաց՝ պարտքը ինչ կրնար ըլլալ, երբ ոչ իրենց տրուած հրամանները ճշդութեամբ կատարել, գեր քանի որ յայտնի ու ախնրեւ վտանգ չկար նաւախճութեան :

Բանը շատ փոխուեցաւ՝ երբոր անցեալ տարուան դիպուածներովը ստիպուեցանք Միաբանութեան միաբանութենէն բոլորովին բաժնուելու. վասնզի այնուհետեւ պատճառ չէր մնար մեր ուղիղ ճանաչմունքը պարտկելու, եւ օտարազգի առաջնորդաց կուրօրէն ննազանդելով՝ ազգերենս հետեւ պարտելու :

ԺԷ.

Հասկըցուեցաւ ուրեմն թէ այս մեր վերադարձին չհամոզներուն մեղադրութիւնները այնպիսի ծանր բաներ չեն որ բաւական ըլլային զմեզ անկեց ետ ձգելու, խափանելու : Ուստի չէինք կրնար մտիկ ընել նաեւ այն բարեմտաց կամ թէ երկչօտաց խօսքերուն որ կուգին կերպով մը աչքերնիս վախճընել

բնկով րէ « Գոցէ գայրակոյրքիւն պատճառ կրկնաք տգիտաց » : Վասնզի գիտէինք րէ այս բանիս մէջ րէ որ գայրակոյրքիւն մը պատանի, փարիսական գայրակոյրքիւն միայն կրնայ ըլլալ, որ առեալ գայրակոյրքիւն ալ կրտսի. որովհետեւ խողներուն ու տեսողներուն բանձը տգիտութիւնէն կամ նաեւ հնացեալ չարութիւնէն կրնայ առաջ գալ, եւ ոչ րէ մեր զովելի եւ օգտակար զործողութիւնն : Այս գանազանութեան ալ օրինակը ապաքին Գրիգորի Տէրն մեր կուտայ մեզի, որ երբ բարեմիտ աշակերտներն ըսին իրեն րէ « Գիտնա զի Փարիսեցիքն իրեն լուան զբանն՝ գայրակոյրքին, » պատասխան տուաւ. « Ամենայն տունկ զոր ոչ տնկեաց Հայրն իմ երկնաւոր՝ խկեցիք. » (Մատթ. 23, 12, 13.) այսինքն չեմ կրնար՝ Փարիսեցիները զգայրակոյրքին ըսելով՝ ճշմարտութիւնը չբարոյցել, ու ետքէն մտած մարդկային նորաձեւութիւններուն դեմ չպատերազմիլ. բոլոր ճիշդի կուգին գայրակոյրքին :

Բայց, — րէ մէկը, — այն քու Փարիսեցի բռնաներդ բառական զիտուն ալ են, եւ ժողովրդեան վրայ ազդեցութիւն ունենալով՝ շատին ալ գայրակոյրքեան պատճառ կրնան ըլլալ : — « Թոյլ տուք զնոսա, կապտասխանէ Տէրն մեր. կոյրք են՝ կուրաց առաջնորդ. կոյր կուրի յորժամ առաջնորդէ՝ սխալէ, եւ երկօրին իխորխորատ անկանին » . (Աւդ, 14.)

— Երէ այդպէս է, զուք երեքնիդ ապահով էք արդեօք րէ բռնած ճամբանիդ շիտակ է :

— Մեր ճամբուն շիտակ կամ ծուռ ըլլալուն վրայ կրնայինք տարակուսիլ՝ րէ որ նոր եւ անձանօք ճամբայ մը բռնէինք. բայց որովհետեւ « առաջնորդ հաւատայ եւ յուսաւորիլ անձանց մեռոց » ունիմք մեր սուրբ հայրապետները, այսինքն զմեծն Գրիգոր եւ իւր երանելի որդիքն ու բոռունքն, զսուրբն Ներսէս, զսուրբն Սահակ եւ զՄեսրոպ, զերանաշնորհ Թարգմանիչս եւ անոնց հետեւողները՝ մինչեւ իմեծն Խոսրով, ինարեկացին Գրիգոր, յիմաստասէրն Յովնանեւ, իննորմալին Ներսէս, իւրաքանչեւ յայտնաւոր յաջորդս նոցա, ամենեւին տարակուս եւ երկրայութիւն չունիմք որ բռնած ճամբանիս

շիտակ է : Մանաւանկ որ զիտեմք րէ այն մեր սուրբ հայրապետաց եւ իմաստուն վարդապետաց զրուածքները ուղղափառական ճանցցուած են նաեւ իմունաց եւ յկտորոց եւ ի վատինացոց առ հասարակ, եւ մեր Հայաստանեայց հնաւոր եւ աւանդապան եկեղեցին այն սուրբերուն օրերէն մինչեւ իմա ոչ նոր վարդապետութիւն մը ընդունել է ինաւատոյս, եւ ոչ իսկ եկեղեցական բարեկարգութեան ու ժամակարգութեան մէջ նորաձեւութիւն մը ըրեր է ամենեւին, որով եւ իրաւամբ կարծի ուրիշներուն առջեւ իրեն միշտ պատկանելի առաքելական եկեղեցի : Եւ այս ճշմարտութիւնները հրատարակելու միտք ունիմք Աստուծով քիչ ժամանակէն ընդարձակ եռամսսն Աստուածաբանութեան մը մէջ, յորում Հաւատք եւ Բարեկարգութիւն եւ Արարողութիւնք Հայաստանեայց եկեղեցոյ տեղն խեղը պիտի բացատրուին :

— Հապա որ մինչեւ իմա հրատարակած զրբերնուդ մէջ այնպիսի նշաններ տուած էք որ այդ խօսքերուն հակառակ կերեւանս, անոնց ինչ պիտի ըսէք :

— Երէ վերոյիշեալ մեկնութիւնները, եւ խոստացուած Աստուածաբանութեան մէջ տրուելու բացատրութիւնները բառական ճամբարին այնպիսի կասկածները փարատելու, յայտնի բան է որ պիտի չզանդաղենք առ սեր ճշմարտութեան յետս կոչելու այն խօսքերը որ զրբեր ենք կամ պաշարմամբ մտաց, կամ ինարեկեցուցիչ հրամանէ, եւ կամ իշափազանց հաւատարմութիւնէ առ քաղաքականութիւն Միաբանութեանն որոյ անդամն էինք (*) :

(*) Մասնաւոր կերպով մի ազգասիրաց աշին զարկած է այս կողմանէ իրեն կարողութեան չափազանց պաշտպանութիւն եւ հայտնի բան պարտաւորութիւն հալածանաց համառօտ պատմութիւնը որ ժամանեան Պատմութեան Բ հատորին 570 երեսէն մինչեւ 576 երեսը զրուած է : Բայց այն Պատմութեան հեղինակը հարկ կհամարի զայս միայն ինքնընել րէ այն կտորը իր շարադրածը չէ. այլ երբոր ինչոր հրաժարել էր զրբէն, Պօլիսէն Միւրաբանաց մէկը շարադրել յուրաքանչեւ րէ, եւ մեծաւոր պատշաճ տեսնել էր որ ժամանեան Պատմութեան մէջ ըստ այնմ անցուին այն ցաւալի եւ շատ սրբազրութեանց կարտ անցնելը : Հայերէն լեզուիս հմուտ կարդացողք այն հաստատել շարադրութիւնը երբ ուշադրութեամբ դիտեն՝ մեկէն կիմանան րէ որքա՞ն տարբեր է հեղինակին բուն զրբէն ու շարադրութեանն :

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԳԱԿ.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՐՅԱՔԵՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԶ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ.

EXAMEN ANNUEL DU COLLÈGE NATIONAL ARMÉNIEN.

Օգոստոսի 14ին Հայկազեան Վարժարանի արահներուն մէջ անսովոր շարժմունք մը կտեսնուի : Տարեկան հարցաքննութիւնքն լմնալէն ետեւ՝ աշակերտք այն օրս երաժշտական հանդէս կկատարէին : Բազմաթիւ ժողովականաց մէջ՝ որ փութացան հանդիսակից լինել այս ընտանի խմբակցութեանը, շատ մը գաղղիացի կտեսնուէին, եւ բազումք յԱզգայնոց որ իՓարիզ կրեակին եւ կամ յայլեւայլ աշխարհաց, յԱնգղիոյ, իԳերմանիոյ եւ իՌուսիոյ զործոց պատճառաւ հոս կգտնուէին :

Ընդունելութեան դահլիճը աշակերտաց երկասիրութիւններովն էր զարդարուած : Պատերուն ու բազմաթիւ զրասնդաններուն վրայ տղայոց ճարտար նկարներն ու պատկերները ամեն հան-

Le 14 août, les salons du Collège national arménien présentaient une animation inaccoutumée. A l'occasion des vacances, les élèves donnaient un concert musical. Aussi à chaque instant on voyait arriver de nombreux invités empressés d'assister à cette réunion de famille. Outre le personnel du Collège, on y remarquait un grand nombre de Français et surtout d'Arméniens tant de Paris que des diverses contrées de l'Europe, d'Angleterre, d'Allemagne et même de Russie.

La salle de réception était décorée uniquement par les travaux des élèves. Des dessins au lavis, au crayon et au pastel ornaient les murs et plusieurs tables disposées à cet effet. Tous ont attiré l'atten-